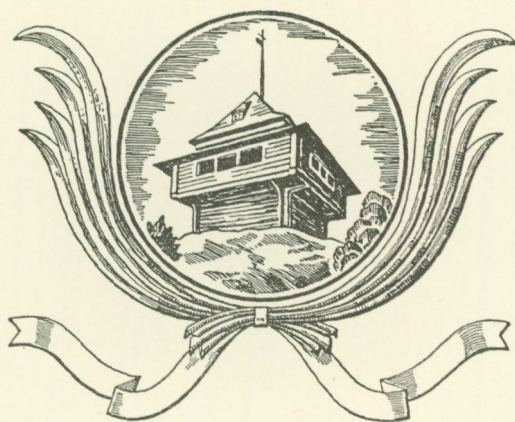

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1934**

NORDISKA MUSEETS
OCH SKANSENS
ÅRSBOK
FATABUREN

1 9 3 4

Redaktion:

ANDREAS LINDBLOM · GÖSTA BERG · SIGFRID SVENSSON

Årsbokens omslag, motiv från Skansen med Moragården i bakgrunden
är utfört efter fotografi av J. Rydberg.

*Tryckt hos Victor Pettersons Bokindustriaktiebolag
Stockholm 1934*

OLAUS MAGNUS BILDER UR DE NORDISKA FOLKENS LIV

av Gösta Berg

Det är nu mera än två och ett halvt decennium sedan Michaelisgillet tog det märkliga initiativet att på svenskt språk utgiva Olaus Magnus Historia om de nordiska folken, deras olika förhållanden och villkor, plägseder, religiösa och vidskepliga bruk, färdigheter och idrotter, samhällsskick och levnadssätt etc., det verk som allt ifrån femtonhundratalets mitt varit en av de viktigaste och mest anlitade källorna till kunskap om vårt land och folk. Ursprungligen framlagt på latin hade det sett dagen i fransk, italiensk, holländsk, tysk och engelsk upplaga, medan bokmarknaden i författarens hemland aldrig ansetts kunna ha intresse för ett så voluminöst arbete. Till textens omfattning — nära 900 sidor i liten folio — kom den pompösa utstyrseln med anfangsbokstäver och vignetter samt 472 träsnitt, avsedda att illustrera de olika kapitlens innehåll.

Det är otvivelaktigt, att dessa bilder i icke ringa grad förhöja värdet hos det även eljest sällsynt märkliga och betydande arbetet. Därför var det även naturligt, att Michaelisgillet i det brett lagda forskningsprogram som gillet i samband med sin utgåva linjerade upp för sina undersökningar över Olaus Magnus och hans verk, redan från början som en viktig punkt upptog frågan om träsnittens härstamning (Isak Collijn: Olaus Magnus. Ett försök till karakteristik och några önskemål. Uppsala 1910). Isak Collijn sammanfattade därvid de omständigheter som omedelbart kunde konstateras och meddelade även några egna värdefulla iakttagelser. Jag ger här ett referat av vad som i detta sammanhang kan vara av intresse.

År 1539 utgav Olaus Magnus, redan då landsflyktig, en stor karta över de nordiska länderna, vilken anses utgöra en av sin tids förnämligaste vetenskapliga prestationer på geografiens område. Denna karta, den s. k. *Carta marina*, är efter tidens sed försedd med ett myller av förklarande bilder, som äro inritade direkt på kartbladen. »Människor och djur, skepp och havsvidunder, vapen och furstar på sina troner förekomma här om vart annat och skola giva en föreställning om 'de underbara ting som finnas i Norden', dels om de politiska förhållandena där.» Samtidigt med kartan utgav Olaus Magnus på italienska och tyska ett slags kommentar, som avsåg att underlätta kartans användning, *Auslegung und Verklerung der neuuen Mappen von den alten Gøettenreich* (utgiven av Collijn i facsimile 1912). I denna kommentar möta vi redan två av de träsnitt som sexton år senare återkomma i den år 1555 utgivna *Historia de gentibus septentrionalibus*. Detta visar alltså, att Olaus Magnus redan då börjat utarbeta också bildmaterialet till sitt större verk, liksom han i kommentaren uttryckligen säger sig ha ett sådant under händer. Som Collijn framhäver har avsikten utan tvivel från början varit att med detta framlägga en fylligare och mycket utförligare förklaring till *Carta marina*.

Från bilderna på sistnämnda karta har Olaus Magnus emellertid hämtat material också till historiens illustrering. Nästan alla de till ett sjuttiotal uppgående kartbilderna förekomma omritade i bokens träsnitt, än nästan fullkomligt identiska än åtskilligt ändrade eller åstadkomna genom sammanslagning av ett par ursprungliga bilder (se här om Karl Ahlenius: *Olaus Magnus och hans framställning af Nordens geografi*, 1895, sid. 113 och följande). Collijn har emellertid betonat att skisserna på kartan äro utförda med betydligt större konstnärlighet än i kapitelöverstyckena, vilket också är alldeles uppenbart, bild 1—3. I samband därmed gör samme forskare följande uttalande: »Det är icke omöjligt, att Olaus Magnus själv tecknat dessa bilder, då flera av dem röja en stor förtrogenhet med detaljer och egenheter, som en främling aldrig skulle kunnat framställa» (jämför även inledningen till den svenska översättningens första band,

LITVANIE PARS

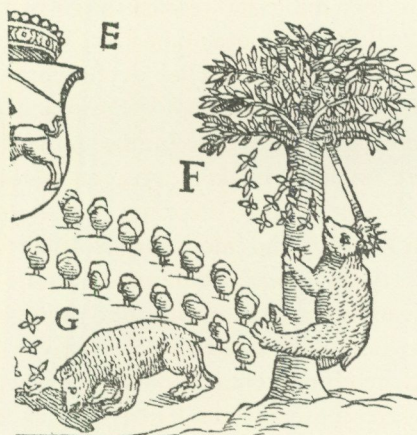

Bild 1. Biklubba som skydd
mot björnens honungsplund-
ring. Efter Carta marina 1539.

Uppsala 1909, sid. III, och Collijn: Sveriges bibliografi II, 1927—31, sid. 225).

Någon bestyrkt förmodan om tillkomsthistorien för Olaus Magnus träsnitt har mig veterligen icke framkommit, sedan Collijns meddelande lämnades. För flera år sedan gjorde jag emellertid en iakttagelse som visserligen icke närmare klarlägger dessa förhållanden men som likväl är ägnad att ge någon ledning, särskilt vid bedömandet av konstnärens, respektive den anlitade träsnidarens arbetssätt. Denna iakttagelse kommer här att i kortfattad form framläggas jämte några allmänna reflexioner om bildmaterialets större eller mindre tillförlitlighet också i en del andra fall än dem som beröras av mitt fynd.

År 1538 utkom i Lyon (Lugdunum) ett arbete innehållande en samling bilder till Gamla testamentet av mycket hög konstnärlig kvalitet. Arbetet trycktes hos boktryckarna Melchior och Gasp. Trechsel och konstvetenskapen har för länge sedan fastställt, att mästaren till dessa bilder är Hans Holbein d. y. som utfört dem under åren 1529—30.¹ Samma bilder reprodu-

¹ För närmare uppgifter om dessa bilder se Thieme-Beckers Künstler-Lexikon.

cerades sedermera i ett stort antal andra bibeleditioner, som utgåvos av olika officiner.

En av dessa Holbeins bilder avser att illustrera Ruts bok, den bekanta scenen, där Rut plockar ax på Boas åker (kap. 2), bild 4. Vid en jämförelse med det träsnitt som pryder det åttonde kapitlet i trettonde boken hos Olaus Magnus, bild 5, torde man inte kunna undgå att genast uppmärksamma, att vi här i allt väsentligt stå inför en spegelbild av Holbeins stick. Kostymerna äro annorlunda, Boas kommer icke här i judemössa och med käpp i handen, han har förbytt till en svensk husbonde som vill förfriska sina arbetare på fältet med gott öl ur kannan, uppsyningsmannen har fått mössa på huvudet med fjäder i, och Ruts huvudkrans¹ har reducerats i måtten, men kompositionen av scenen, figureernas uppställning och staffaget, allt intill stenen på marken är det samma på båda bilderna. Man måste endast konstatera, att träsnidaren varit en särdeles skröplig dilettant i jämförelse med den överlägsne konstnär som stuckit den bibliska scenen. Det bör i detta sammanhang ha sitt intresse att anmärka, att en etnologisk forskare redan oberoende av denna iakttagelse pekat på det säregna och osvenska i att en man här förde skäran, medan detta »i hela Sverige liksom i större delen av Nord- och Östeuropa i övrigt har varit kvinnornas uppgift» (Sigurd Erixon, Svenska Kulturbilder X, sid. 199 och följande). Det torde inte vara oberättigat att därjämte misstänka, att träsnidaren eftersträvat att i likhet med Holbein framställa tandade skäror, ett redskap som är alldeles okänt i vårt land, både i gammal tid och ny, ehuru det eljest varit vanligt i Mellaneuropa och från bronsåldern även är känt från Norge. Åtskilliga drag finnas dock även på denna bild som avse att göra den mera lämpad att åskådliggöra svensk sädesbärgning. Hit hör sålunda en anpassning i kostymeringen, som främst kommer till synes hos mannen med dryckeskannan, som i stället för den judiska hättan och kaftanen fått en hatt och en tröja som mer svara mot en svensk bondedräkt vid denna tid. Även har kvinnans stora hu-

¹ En påfallande överensstämmelse till denna huvudbonad återfinner man i alpländerna, se. t. ex. Mautner och Geramb, *Steirisches Trachtenbuch* I.

Bild 2. Användningen av trygor i Norrland. Efter Carta marina 1539.

Bild 3. Samma bild som här ovan efter Historia om de nordiska folken 1555. Illustrerar här kapitlet »Om hästars färd över snöhöljda fjäll».

vudkrans blivit en vanlig huvudduk. Rätt typiskt svenska äro även dryckeskannorna etc.

För mig blev det naturligt nog en angelägen uppgift att efter denna mera tillfälliga iakttagelse granska Olaus Magnus bildmaterial också i övrigt för att se till, om flera paralleller skulle låta sig påvisas. Emellertid synes det förhålla sig så, att den nu behandlade bilden är den enda, där träsnittens konstnär så noggrant och så fullständigt kopierat sin förlaga. Men alldeles resultatlös har en sådan undersökning icke blivit och jag kan därför anföra några ytterligare överensstämmelser som bestyrka, att Holbeins bibliska bilder verkligen spelat en roll vid illustreringen av Olaus Magnus Historia och att bilderboken i själva verket måste ha legat framför den konstnär som förfärdigat träsnitten eller deras förlagor. Kanske skulle också ytterligare sådana likheter i detaljer kunna uppvisas, men understundom kommer man då att beröra staffageuppställningar som av tidens övriga bildmaterial att döma voro allmängods bland konstnärerna och som därför lämpa sig mindre väl för jämförelse.

I fjärde bokens adertonde kapitel, som handlar »om norra och östra Finlands omvändelse och om befolkningens stora gästfrihet» förekommer en bild, där man ser, hur husfadern mottager »anländande främlingar», bild 7 (samma träsnitt återkommer i sextonde bokens tolfte kapitel). Det förefaller mig icke kunna råda någon tvekan om att dessa främlingar äro de krigare som hos Holbein illustrera, hur »konung Kores utlämnade de kärl till Herrens hus, som Nebukadnesar hade fört bort ifrån Jerusalem» eller snarare (bilden överensstämmer föga med texten), hur dessa medfördes, »när de som hade varit i fångenskapen drogo upp från Babel till Jerusalem» (kap. 1), bild 6. Till och med den lustiga klaffmössan på gubben till höger på Holbeins stick — den var ett modeplagg vid 1500-talets början — har träsnidaren försökt efterbilda, men den portföljliknande väskan som han bär under armen har blivit en ordinär jaktväska och ett hos Holbein i bakgrunden uppstickande svärd har i Finland blivit ett grovt muskedunder.

Särdeles humoristisk är även den bild som i Historia de gentibus

Bild 4. Rut plockar ax på Boas åker. Efter Hans Holbein d. y.

Bild 5. Sädesskörd i Norden. Efter Historia 1555.

septentrionalibus är vignett till trettonde bokens fyrtioandra kapitel, »Om maskerader och utklädningar», bild 9. Längst till vänster vid gästabudsbordet ser man här en man i den traditionella judemössan, som väl under inga förhållanden torde ha varit att skåda i vårt land. Bredvid de maskerade figurerna i kvinnokläder till höger, vilka tydligen skola återge de »utländska målare», som enligt författaren fräckare och oblygare än några andra spöka ut sig på detta sätt, förefaller nyssnämnde maskeradfigur åtskilligt främmande, även i ett fastlagsupptåg. Det visar sig också vid en konfrontation med Holbeins bibelatlas, att han är att identifiera med profeten Hosea, som i den ställningen och utstyrseln underhåller sig med sin hustru Gomer, Diblahims dotter, och sin övriga familj (kap. 1), bild 8.

Någon tvekan torde ej heller kunna råda om, var Olaus Magnus funnit förebilden till den illustration som är avsedd att belysa femte bokens tionde kapitel, »Om Haldan och andra kämpar som han övertunnit», bild 12. Holbein har illustrerat sängen om Davids strid med Goliat (1 Samuels bok, kap. 17) med en bild, bild 10, som visserligen i detaljerna är ganska skiljaktig från Olaus Magnus, men som ändå måste ha varit känd för den som åstadkommit den sistnämnda. Man observerar Goliats ställning, särskilt hans högra arm, samt hans svärd. Även Davids fotställning förefaller att vara kopierad, medan däremot kungskronan på hans huvud hos Olaus Magnus har förvandlats till en lustig toppluva. Emellertid ser det ut som om konstnären till träsnittet samtidigt utnyttjat en annan bild av Holbein, bild 11, som illustrerar Andra Samuelsbokens åttonde kapitel om hur David slog Haddadeser, Rehobs son, konungen i Soba. Härifrån äro i så fall hämtade skölden hos Goliat och spikkclubborna. Det bör emellertid påpekas, att Olaus Magnus även i sin text nämner det sistnämnda vapnet, »en ovanligt stor klubba, som var fullsatt med järnpikar».

Sitt största värde har otvivelaktigt påvisandet av denna förebild till några av träsnitten hos Olaus Magnus därigenom, att det visar den metod efter vilken konstnären gick fram i sitt arbete. Han har tydligen haft Holbeins bibelatlas tillgänglig vid

Bild 6. Judarna återvända från Babel till Jerusalem. Efter Hans Holbein d. y.

Bild 7. Gästfriheten i Finland. Efter Historia 1555.

iordningställandet av dessa träsnitt, han har valt ut en lämplig bild och så ha korrigeringsarna skett antingen vid själva uppriktandet på stocken eller efter muntliga anvisningar eller slutligen som ett tredje alternativ på en mellanliggande skiss, som konstnären fått arbeta efter. Tydligen har han stundom börjat vid ena kanten med en figur, mera direkt tagen från förlagan och sedan fortsatt för fria tyglar, såsom i bild 9 ovan.

Det torde väl vara ganska säkert att flera källor av liknande slag som Holbeins bibelillustrationer funnits, och vi kunna ha hopp om att de bibliografiska specialisterna skola påvisa dem. Kravet på klarhet i frågan, vad som är långods och vad som bygger på Olaus Magnus egna iakttagelser eller skisser, torde komma att skärpas alltmera, ju mer den kulturhistoriska forskningen tar sikte på att rekonstruera femtonhundratalets odling i vårt land, en uppgift som förr eller senare blir en nödvändighet, när det gäller att få fram kontinuiteten mellan medeltid och nutid eller, och varför inte, mellan forntid och nutid. Särskilt blir behovet av klarhet stort genom den omständigheten, att Olaus Magnus Historia är den äldsta mera fylliga bildkälla som överhuvud finnes i vårt land till belysning av folkligt liv och folklig sedvänja.

Många gånger ha också olika forskare i skilda sammanhang haft anledning att på bestämda punkter gå den frågan in på livet, om de enkla träsnitten överhuvud sökte återspegla en given verklighet eller blott voro till för prydnads skull och för ett patriotiskt framhållande av märkvärdigheterna i höga norden. Det kan måhända i detta sammanhang ha intresse att referera några sådana ställningstaganden, ehuru all fullständighet är utesluten och bör hänskjutas till en sådan fortlöpande kommentar, som Michaelisgillet ställt i utsikt som en avslutning på sitt stortartade utgivningsarbete.

Redan en flyktig granskning av bilderna i Historia de gentibus septentrionalibus visar, att icke alla träsnitten kunna vara utförda av samma hand. Bortsett från de bilder i mindre format som förekomma till ett antal av omkring tjugufem och som äro utförda i ett helt annat manér, finnas också tio à femton stycken,

Bild 8. Profeten Hosea och hans hustru. Efter Hans Holbein d. y.

Bild 9. Fastlagskalas med utklädsel. Efter Historia 1555.

Bild 10. Davids strid med Goliat. Efter Hans Holbein d. y.

Bild 11. David slår Haddadeser. Efter Hans Holbein d. y.

Bild 12. Om Haldan och andra kämpar som han övervunnit.
Efter Historia 1555.

som visserligen hålla den normala storleken, men som äro utförda med långt större elegans och skicklighet än det stora flertalet, bild 13. Vidare förekomma några träsnitt i större format, vilka knappast heller kunna vara utförda av mästaren till det stora flertalet av de övriga. Granskar man närmare resultaten av den senares verksamhet finner man, att nästan alla de bilder som man vill anse äga särskilt etnologiskt intresse, falla inom hans andel. Ett märkligt undantag utgör i så fall den vackra bilden av svärds- och båg dansen, vilken är placerad som överstycke till femtonde bokens tjugutredje kapitel. Till huvudgruppen höra också, såvitt jag kan se, alla de bilder som äro kopierade efter Carta marina och vilka måhända böra betecknas som de etnologiskt sett mest tillförlitliga, om man också bör observera, att redan på kartan möta sådana anomalier som fyrhjuliga vagnar, dragna av renar i Lappmarken. Det är dessutom angeläget att vid utnyttjandet av de bilder som hos Olaus Magnus upptagits från kartan, fästa avseende vid, vilken trakt de i denna äldre källa avse att illustrera. Den nyligen av en

forskare behandlade märkliga »björnklubban», som avsåg att skydda biträden mot utplundring av björnar (S. Lagercrantz, Budkavlen 1932, sid. 102—106) är sålunda på Carta marina inritad på Litauen, bild 1, och till yttermera visso upplyser den latinska kommentaren, att det är i detta land björnen hålles från honungsträden genom en upphängd järnklubba (Oscar Brenner, Die ächte Karte des Olaus Magnus vom Jahre 1539, 1886, sid. 13; jämför Ain kurze Auslegung der neuuen Map-pen, 1912).

Man fäster sig också vid, att träsnitten i icke få fall kopiera varandra mer eller mindre fritt. Så är till exempel vignetten till femte bokens sjunde kapitel, »Om huvudsumman av Starkatters bedrifter» (ävensom vignetten till nionde kapitlet i samma bok) i åtskilligt att betrakta som kopior av de stora träsnitten i det mellanliggande åttonde kapitlet. En viss stereotypisering gör sig även i övrigt understundom gällande och en närmare granskning skulle säkerligen såväl på denna som i andra punkter lämna åtskilliga intressanta resultat¹.

I sin skildring av den bildkonst som under Vasatiden ägnades Sveriges huvudstad har Gunnar Bolin avbildat och kommenterat två av Olaus Magnus bilder: »Den ena, säkerligen av Olaus Magnus egen hand, är grov och primitiv, — — — Den andra elegant utförd av en troligen italiensk hand och ger en stadsbild av ett visst sydländskt tycke, men intressant därför, att den tydligen framställer — för första gången — utsikten över staden från Brunkeberg» (Stockholmsbilder från fem århundraden, 1923, sid. 16.) Den elegantare bilden torde med säkerhet vara utförd av den ovan omnämnde mästaren till bild 13, och fråga torde väl vara om det ändrade perspektivet behöver återgå på annat än till exempel en muntlig anvisning av Olaus Magnus. Martin Olsson upptager endast den andra bilden till behandling och

¹ Jag fäster här givetvis endast avseende vid originalupplagan av verket. Den latinska Baselupplagan 1567 är sålunda illustrerad med ganska fria kopior av bilderna i originalupplagan, som t. ex. den halverade vignetten till tjuguförsta bokens tjuguantra kapitel om valbens användning i byggnadskonsten.

Bild 13. Från »Skräckfinnarnas» land. Efter Historia 1555.

Bild 14. Utter och fågel som medhjälpare vid fiske. Efter Historia 1555.
 Bilden återgår tydligen på en verklighetsiakttagelse — åtminstone när det
 gäller den tama och fiskfångande uttern.

säger om den: »Vädersolstavlans bild ger intryck av att vara mera verklighetstrogen, men Olaus Magnus bild är likväl av ett visst värde, emedan den bestyrker Vädersolstavlans framställning» (Arkeologiska studier, 1932, sid. 161). Ett liknande försök att bakom bilderna i historien nå fram till det verklighetsunderlag som har förmedlats av författarens egna anvisningar och skisser har gjorts av Sune Lindqvist, när han i Olaus Magnus bild av Uppsala hednatempel »i tämligen igenkännlig form» vill spåra huvuddragen av Helga Trefaldighets kyrka i Odinslund i Uppsala. I detta sammanhang påpekar Lindqvist, att denna bild redan möter i det stora verk av brodern Johannes Magnus, som Olaus utgav i Rom år 1554 (Ord och Bild 1927, sid. 641). Sistnämnda förhållande gäller för övrigt också flera andra av träsnitten, till exempel det runalfabet som pryder första bokens trettiosjätte kapitel (Henrik Schück, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien I, 1932, sid. 44; Collijn, Sveriges bibliografi intill år 1600 II, 1927—31, sid. 215).

Den allmännaste uppfattningen torde säkerligen vara, att de flesta träsnitten utförts av en italiensk konstnär, men efter »teckningar eller utkast ritade av Olaus Magnus själv» (Collijn, anf. arb., sid. 225). Det förefaller också antagligt att den italienske konstnären, såsom Sigurd Erixon uttryckt det, »inmängt mycket av italienska eller rent schablonmässiga typer och former, varigenom bildernas svenska lokalkaraktär blivit lidande» (Hävd och Hembygd 1923, sid. 30). Den nästan häpnadsväckande låga kvaliteten hos det stora flertalet bilder skulle visserligen kunna tyda på att konstnären varit en ren dilettant och i så fall väl Olaus Magnus själv, men det förefaller otroligt, att författaren i så många fall kunnat begå så grova misstag, medan han på andra punkter ger överraskande verklighetstroga skildringar. Den möjligheten är dock icke alldeles utesluten, att de senare skulle kunna återgå på skissartade annotationer från vistelsen i Sverige, som ju när boken såg dagen låg mer än trettio år tillbaka i tiden.

Också August Quennerstedt har observerat den märkliga

motsättningen mellan äkta och falskt, sant och osant i dessa bilder: »Hvad djurbilderna beträffar, så äro somliga af dem onekligen karakteristiska nog och vittna om att föremålet stått ganska klart och bestämdt för tecknarens öga; men andra äro mycket 'konventionellt' behandlade, dimmiga minnesbilder, för att icke säga fantasifoster. Ibland är det en underlig dubbelhet i framställningen, en del frisk natursanning och en del godtycklighet och fantasi — — —» (Olaus Magnus såsom skildrare af Nordens djurlif, 1899, sid. 9). Värre är likväl, att bilderna ej alltid korrespondera ens med texten. Ett kuriöst exempel utgör bilden, som visar, »huru en gammal man, som önskar färdas utför en brant bergsslutning eller kulle, för detta ändamål får sätta sig på en björnhud och så drages med söners eller trälars hjälp. Härvid vidtages emellertid det försiktighetsmåttet, att den bakre delen av huden eller skinnet vändes framåt, för att raggen må resa sig och sålunda hämma farten på snön eller den hala isen.» Ehuru detta sätt att färdas, hur märkligt det än kan låta, icke heller eljest är okänt från Norden, torde man knappast ha kunnat använda häst i detta sammanhang. Alldeles feltecknat är som synes björnskinnet som vänder raggen uppåt! Många exempel skulle kunna framdragas på bilder liksom även notiser hos Olaus Magnus, vilka till en början kunna verka förbluffande otroliga, men som på samma sätt som i det sist anförda fallet vid en närmare granskning blotta sin sanningsenlighet. Jag vill här till slut som ett exempel endast meddela bild 14 med den kommentar som till denna står att läsa i adertonde bokens sextonde kapitel: »I Svealand finnas vid vissa stormäns gårdar uttrar, som äro så tämda, att de på ett tecken av kocken gå till fiskdammen och hämta upp en fisk av den storlek, som av denne angivits, och sedan den ena efter den andra, ända till dess det äskade antalet är fullt.» En amerikansk naturforskare, E. W. Gudger, har övertygande visat, att denna bild haft talrika motsvarigheter i verkligheten, men att Olaus Magnus här lämnar det första europeiska meddelandet om en kulturföreteelse, som måhända snarast bör tolkas som ett lån från de östasiatiska kulturländerna (The American Naturalist 1927, sid. 209 och följande).

När Olaus Magnus prydde sitt stora arbete med alla dessa bilder ur de nordiska folkens liv leddes han av den tanken som han själv uttalat i sitt företal: »Framställning genom bilder är ej blott i sig själv behaglig och bereder en synnerligen stor förströelse, utan har därjämte förmågan att i minnet kvarhålla förflutna händelser och att ständigt åter framställa dem för våra blickar.» Men man har svårt att tänka sig, att Olaus Magnus, när han lade *Historia de gentibus septentrionalibus* under press i birgittinerklostrets hospits i Rom, till fullo kan ha förstått den betydelse också hans illustrationer skulle komma att få för senare tider såsom den utan jämförelse mest betydande bildkällan för seder och bruk i Norden vid den nyare tidens början. Denna deras egenskap motiverar en omsorgsfull granskning av de enskilda figurernas sammanhang och historia, en granskning som snarast bör komma till stånd. Den har också ansetts kunna motivera ett framläggande för offentligheten också av de smärre iakttagelser och annotationer angående detta ämne som jag här velat referera.